

Kodiċi: **MAL 1030**

Taqsimat-studju: **Ir-Regoli tal-Kitba Maltija fil-Prattika 1**

Letturi: Dr G. Farrugia, Prof. M. Mifsud, is-Sur K. Scicluna, Dr O. Vella

Data: Il-Gimgha, 7 ta' Settembru, 2018

Fin tal-eżami: 8:30 – 10:35

F'dan l-eżami l-istudenti ma jistgħux jużaw dizżjunarji jew kotba oħra.

Wieġeb iż-żewġ taqsimiet.

- A.** Sib l-iżbalji ortografiċi f'dawn it-tliet siltiet, hożż sing taħthom u kkoreġihom billi tikteb il-kelma shiha fil-verżjoni t-tajba bl-aħmar fl-isparju ta' fuqhom. [90 marka]

Silta 1

FIX-XELTER

Dan hu l-post tal-kenn fil-blat taħt l-art fejn aħna, in-nies tat-triq u t-toroq ta' madwarna, ningabru biex nistkennu minn kull hbit mill-ajru. Nibqgħu hawn isfel sa ma s-sirena tħabbar **tmiem-il hbit**. L-indani u t-tidwir tat-taraġ huma maħsubin biex kemm jistgħu **inaqqsu** l-qawwa tal-blast. B'hekk, il-blast jew ma jilhaqx in-nies fix-xelter jew, jekk jilhaqhom, jilhaqhom b'saħħa **dghajjfa**.

Maz-żewġ naħat tal-kuritur insibu xi dahliet **zahar** li nsejnhom kmamar privati. Min iħaffer kamra privata jħaffirha minn flusu u bil-ħaddiema mqabbdin **minnhu**. Irid jitlob u jikseb il-permess bil-miktub tal-awtoritajiet ċivili u **joghqod** għall-kundizzjonijiet li **jagħmlulhu**. Minhabba li hadd ma jista' jwaħhal bieb fid-dahla tal-kamra, dak li jkun idendel xi biċċa drapp hoxna jew xi xkejjer **wesghajn** mehjutin ma' xulxin biex johloq ftit satra u jinqata' **mil-**bqija tan-nies.

F'xi xeltrijiet, l-awtoritajiet ħaffru kamra msejha "kamra tal-ħlas". Jekk tinqala' emergenza, il-kamra tintuża min-nisa tqal li jagħlqilhom iż-żmien biex jehilsu. Fiha l-majjistra twelled hajja ġdida. B'sens ta' ironija, it-tarbija l-ġdida li titwieled tara d-dawl tal-hajja fid-dlam tax-xelter!

Minhabba li x-xelter hu mħaffer fil-blat hafna piedi taħt l-art, għandna hafna **umdit**, nuqqas ta' arja friska u dlam taqtgħu b'sikkina. Imma għall-inqas hemm isfel niehdu kenn mill-blast u

l-bombi tal-ghadu.

Fix-xelter il-hajja hija iebssa. Inqattgħu bosta sigħat binhar u **bil-lejl**. **X'uhud**, ħbit u mhux ħbit, jorqdu fix-xelter kull lejl. Min ikollu saqqu tat-tiben inizzlu miegħu. Imiddu fuq il-qiegħa tal-art u jimtedd fuqu bil-ħwejjeg u ż-żarbun b'kollox. Min m'għandux saqqu jintasab **bilqegħda** fuq xi banketta li jnizzel miegħu jew fuq il-qiegħa tal-art għall-kesħa u l-umdità. Hemm regolamenti dwar x'tista' tnizzel miegħek fix-xelter. U **kull ma** jitnizzel irid jittella'.

Hemm uhud li jibqgħu lejl shiħ **imqajjmin** bilwieqfa, **mistrieħin** mal-blat. Ohrajn inizzlu branda u jimteddu fuqha, dejjem bil-ħwejjeg u ż-żarbun b'kollox. Il-branda hi speċi ta' sodda tal-luna li tinfetah u tingħalaq bħalma tinfetah u tingħalaq *stretcher* li l-infermiera jgħorru l-morda fuqha. Minħabba l-umdità, inbatu bix-xjatka u bl-artrite.

Hafna ommijiet li għandhom tarbija tat-twelid iredgħu u jfisqu t-tarbija fix-xelter. Bi spirtu ta' solidarjetà, **whud** minn dawk li għandhom kamra privata **jdahlu** f'kamrithom lill-ommijiet li jreddgħu u jfisqu. Bejn skuża u ohra, huma joqogħdu mal-**bqijja** tan-nies u jhallu l-ommijiet iredgħu u jfisqu fis-satra tal-kamra. Il-valur tas-solidarjetà hu s-sies ewlieni tal-valuri l-ohrajn kollha. Kulhadd jaqbez għal kulhadd, hu min hu, hu x'inhu, u hu fejn hu. Hadd qatt ma jagħti l-**gemb** lill-proxxmu.

Fix-xelter, it-trabi jixhru. It-tfal żgħar jibku daqskemm jibku fid-dar u fit-triq. Id-dlam, il-kesħa, l-għeja u l-biża' jibku t-tfal. Imma l-ommijiet, bi mħabba u qlubija, iħaddnu magħhom **l-uliedhom** żgħar, **iwensuhom** u jhannuhom sakemm iraqquduhom. Imħaddnin m'ommhom, it-tfal żgħar isibu s-sigurtà li f'ebda hadd ieħor ma jsibu. It-tfal tampari u jiena daqqa nidhqu u ohra nibku. Skont il-burdata tagħna u tan-nies.

Id-dawl innizzluh magħna. Min igib fanal jew lampa tal-pitrolju. Min inizzel xi **xema** jew tnejn. Min jixgħel xi musbieħ jew niċċu taż-żejt magħmul minn xi bott tal-“ġanbull”. Il-ġanbull hu xorta ta' likwidu li bih inbajdu r-ram. Il-bott tal-ġanbull hu wieħed żgħir, b'għatu daqs munita ta' sitt ħabbiet, tond u bil-kamin. Nimlew il-bott biż-żejt tal-ikel u **nixgħelu** ftilla rqiqa daqs spaga hoxna

mghatts fiż-żejt. Il-ftila ndaħħluha minn toqba li ntaqqbu f'nofs l-għatu. In-niċċu jibqa' jixgħel sakemm jinħaraq iż-żejt.

Il-kelma *ġanbull* ħadnieha mill-isem *John Bull*, il-marka tad-ditta Ingliża li tagħmel il-likwidu u **tbiegħu** f'dan ix-xorta ta' bott. **Għal** Maltin, *ġanbull* ifisser il-likwidu tal-bott u mhux il-marka tad-ditta. Mhux darba jew tnejn ommi tibgħatni nixtrilha bott *ġanbull* ta' marka u ditta oħra!

(silta adattata mill-ktieb *Tfuliti f'Birkirkara fi Żmien il-Gwerra* ta' Alfred Cachia)

Silta 2

IL-KUNSILL EWROPEW TAR-REBBIEGĦA

Il-Kunsill Ewropew tar-rebbiegħa ffoka fuq affarijiet ekonomiċi, b'mod partikolari fuq il-kummerċ. Il-kapijiet ta' stat jew ta' gvern taw ħarsa wkoll lejn għadd ta' kwistjonijiet urġenti oħra, fosthom l-attakk ta' Salisbury, it-Turkija u t-tassazzjoni. Il-**mexxeja** tal-UE **ndirizzaw** ukoll il-Brexit u z-zona tal-ewro.

IL-KUMMERĊ. Il-Kunsill Ewropew **tenna'** l-impenn tiegħu għal sistema ta' negozjar multilaterali miftuħa **w imsejjsa** fuq ir-regoli tal-Organizzazzjoni **Dinjija** tal-Kummerċ (WTO) fil-qalba tagħha. Il-kummerċ ħieles isostni miljuni ta' **mpjiegi** madwar id-dinja, u jagħti kontribut għat-tkabbir u l-**prosperita**.

Il-Kunsill Ewropew **iddispjaċih** dwar id-deċiżjoni tal-Istati Uniti li jimponu tariffi tal-importazzjoni fuq l-azzar u l-aluminju. Il-mexxejja tal-UE **femhu** li l-konsenji tal-azzar u l-aluminju mill-UE ġew eżentati temporanjament minn tali miżuri u appellaw biex din l-eżenzjoni ssir permanenti. Huma appoġġaw il-passi **meħudha** mill-Kummissjoni biex tiżgura li l-interessi tal-UE jiġu protetti b'mod sħiħ u li tirriżerva d-drittijiet tagħha, **skond** ir-regoli tad-WTO, li tirrispondi għall-miżuri tal-Istati Uniti b'mod xieraq u proporzjonat. "Il-Kunsill Ewropew ifakkar fl-impenn tiegħu favur relazzjonijiet transatlantiċi b'saħħithom bħala l-pedament tas-sigurtà u l-prosperità kemm tal-Istati Uniti kif ukoll tal-UE, u jissottolinja l-appoġġ tiegħu

għal djalogu dwar kwistjonijiet ta' kummerċ ta' **nteress** komuni," iddikjaraw il-mexxejja tal-UE fil-konklużjonijiet.

Fl-**aħħarnett**, il-mexxejja tal-UE heġġew il-progress fuq in-negozjati li għaddejjin dwar il-kummerċ, bħal dawk mal-Messiku u l-Mercosur. Jistennew ukoll il-konklużjoni tal-ftehimiet li **ntlaħħqu** mal-Ġappun u Singapore.

L-UE ser tkompli taħdem għal politika b'saħħitha dwar il-kummerċ, filwaqt li tipprova toħloq kondizzjonijiet ekwivalenti ta' kompetizzjoni, u tippromwovi l-valuri u l-istandards tagħha madwar id-dinja.

BREXIT. Il-Kunsill Ewropew, **imlaqqgħa** f'format ta' UE27, adotta l-linji gwida dwar il-qafas għal relazzjoni futura mar-Renju Unit wara l-Brexit. L-UE trid li jkollha l-eqreb sħubija **possibli** mar-Renju Unit, li tkun tkopri l-**ko-operazzjoni** kummerċjali u ekonomika, is-sigurtà u d-difiża. Madankollu, il-mexxejja tal-UE27 innutaw li l-**pozizzjonijiet** attwali tar-Renju Unit "jillimitaw l-ambitu ta' sħubija futura bħal din".

L-ATTAKK TA' SALISBURY. Il-mexxejja tal-UE kkundannaw b'mod qawwi l-attakk ta' Salisbury u l-użu ta' armi kimiċi f'kull ċirkostanza. Esprimew is-**simpatija** profonda tagħhom ma' dawk kollha li l-ħajja tagħhom giet **medda**, offrew l-appoġġ tagħhom lill-investigazzjoni li għaddejja, u saħqu dwar is-solidarjetà mingħajr riżervi tagħhom mar-Renju Unit.

Il-mexxejja tal-UE appellaw għat-tisħiħ tar-reżiljenza tal-UE relatata mar-riskji kimiċi, **bioloġiċi**, radjoloġiċi u **nuklejari**, inkluż permezz ta' kooperazzjoni aktar mill-qrib bejn l-Unjoni Ewropea u l-istati membri tagħha kif ukoll in-NATO.

Il-Kunsill Ewropew stieden lill-Kummissjoni Ewropea u lir-Rappreżentant Għoli biex imexxu din il-ħidma **I-quddiem** u jirrapportaw dwar il-progress sal-Kunsill Ewropew ta' Ġunju.

IT-TURKIJA. Il-Kunsill Ewropew ikkundanna bil-qawwa l-azzjoni **llegali** kontinwa tat-Turkija **fil-Vant** tal-Mediterran. Il-mexxejja tal-UE appellaw lit-Turkija biex twaqqaf l-azzjoni tagħha u tirrispetta d-drittijiet sovrani ta' Ċipru li jesplora u jisfrutta r-riżorsi naturali tiegħu, skont id-dritt tal-UE u **internazzjonali**. Fakkru wkoll fl-**obligu** tat-Turkija li tirrispetta d-dritt internazzjonali u r-relazzjonijiet tajba bejn il-ġirien, u **tinormalizza** r-relazzjonijiet mal-istati membri tal-UE kollha.

Il-Kunsill Ewropew esprima wkoll it-tħassib serju tiegħu dwar id-detenzjoni ta' ċittadini tal-UE fit-Turkija, li **għada** għaddejja. Appella għar-riżoluzzjoni rapida u pożittiva ta' dawn il-kwistjonijiet.

L-UNJONI EKONOMIKA U MONETARJA. Il-mexxejja tad-**dsatax** **il-pajjiż** taz-zona tal-ewro ddiskutew ir-riformi fit-tul tal-unjoni ekonomika u monetarja, inklużi proposti bħall-ħolqien ta' kapaċità fiskali għaz-zona tal-ewro. Il-mexxejja rriafferma li l-prijoritajiet l-aktar urgenti huma t-**tishieh** tal-unjoni bankarja u r-riforma tal-Mekkaniżmu Ewropew ta' Stabbiltà. Huma qalu li ser ikomplu bit-**taħdidiet** dwar dawn il-kwistjonijiet fis-Summit tal-Ewro li jmiss f'Ġunju meta huwa mistenni li jieħdu l-ewwel **deċiżżjonijiet**.

(Silta adattata minn rapport ta' laqgħa tal-Kunsill Ewropew)

Silta 3

GAETANO BUTTIGIEG U L-KANZUNETTA MALTIJA

Gaetano Buttigieg beda jikteb il-lirika tal-kanzunetti fl-aħħar tal-ħamsinijiet tas-seklu l-ieħor. Kien żmien interessanti meta Malta kienet **għada** qed tqum fuq saqajha mill-għawġ

tal-gwerra u tħares lejn żmien ġdid, ta' ftuħ u komunikazzjoni moderni, li sabu l-ewwel milja tagħhom fis-sittinijiet u s-sebgħinijiet. Fil-mużika popolari, minn naħa kellna t-tradizzjoni twila tal-għana Malti, li kienet qed tipprova tibqa' valida u rilevanti għaż-żminijiet il-ġodda b'persunaġġi ewlenin bħal Carlo Satariano, makkjettisti bħall-Fredu Spiteri u Charles Clews u iktar tard għannejja bħall-Bamboċċu (artisti li Gaetano ġieli kien fuq l-istess palk magħhom). Minn naħa l-oħra kienet riesqa fuqna b'passi ħfief l-invażjoni ta' kanzunetti Taljani zokkrin mill-Festival ta' San Remo kif ukoll oħrajn mit-*Top Twenty* Ingliża, ħierġin friski u numerużi mill-kaxxa tar-Rediffusion u iktar tard minn tant *transistor radios* żgħar li kienu saru l-*istatus symbol* taż-żgħażaġħ ta' żmienna, bħall-iPads ta' llum. Il-musmar il-ġdid jaqla' l-qadim, iġħid il-Malti. Il-kompetizzjoni ma kienitx fiera, il-kuntrast bejn l-għana u l-kanzunetta barranija kien żbilanċjat wisq, u ma damx ma tefa dell ikrah fuq l-għana tagħna, li beda jissejjaħ "raħli", "goff", jekk mhux ukoll "pastas". L-għana spiċċa emarġinat u nagħlaq f'għadd dejjem iżgħar ta' ħwienet u lokalitajiet apposta għalih... Imma l-ġlieda għall-palk ewlieni tad-divertiment tal-Maltin, l-għana kien tilifha.

U għalkemm jista' jkun li l-paragun kien jider bejn żewġ modi differenti ta' kant, bejn l-għannej b'ilbies raħli, li jiftaħ hangra daqshiex, u xi ftit skomdu għax ħaj u interattiv – u l-kantant Sanremiż bil-libsa ntiera u ċ-ċoff, mghejjun minn kor ta' sinjorini l-aħħar moda, ikollna ngħidu li l-kuntrast infirex anke fil-livell tal-lingwa. Il-Malti ma damux ma xerduhielu li huwa lingwa iebsa, gutturali, bi ħsejjes ħorox u strambi li qajla jistgħu joqgħodu għal melodija ċivili. Fil-qasam mużikali, l-ilsien Malti kien qed jitlef il-ġlieda tiegħu id f'id mal-għana tradizzjonali.

Huwa sewwasew hawnhekk li jidhol fix-xena Gaetano Buttigieg. L-ebda splużjoni qawwija, l-ebda sorpriża kbira – u jiena naħseb li **l-anqas** hu ma kien konxju mill-kontribut tiegħu lill-kanzunetta u **lill**-lingwa Maltija. Fettillu darba jqiegħed erba' kelmiet għal kanzunetta barranija... u ntgħogħob b'tali mod li t-triq tas-suċċess infetħet quddiemu. Jista' jkun li għenet ukoll il-filosofija ta' "*If you can't beat them, join them.*" Li huwa żgur hu li Gaetano prattikament inħakem minn din il-ħila tiegħu li jadatta l-kliem Malti **għal**-melodiji barranin li kienu qed jixterdu b'heffa tal-għaġeb. Imma jekk il-fattur modern tal-heffa komunikattiva kien kruċjali, Gaetano kellu wkoll il-ħila jkteb lirika adattata f'leħħa ta' berqa. **M'hux** l-ewwel darba li f'inqas minn **erba'** u għoxrin siegħa kien joħroġ b'verżjoni Maltija għal kanzunetta li jkun għadu kif sema' f'San Remo, **ittraduċiha** u **adattha** għall-Malti. Dan kien l-aqwa eżempju ta' lirika *real time*!

Is-sabiha hi li, anke b'dan ir-ritmu **vertiginus**, f'din l-għaġla kbira, Gaetano kien kapaci jagħtina versi sbieħ u melodjużi, li qatt ma jogħtru b'accenti **mqansha**.

Jolqtuna fih il-ħila li jadatta s-sugġett għall-ambjent u l-mentalità Maltija, u kif kien jaf **jitbigħed** mill-original waqt li jzomm ċerti gancijiet b'element komuni jew bi frażijiet li jidwu l-ħoss tal-kliem Taljan jew Ingliż, imqar fit-titlu tal-kanzunetta.

Haġa oħra li tolqotna hija li ħafna mil-liriċi tiegħu huma xeni ħajjin u attwali ta' Malta ta' żmien, bħal kwadri mpittra minn pittur ta' ħila jew kartolini tal-**imogħddi** li għadna niggustaw sal-lum. Għalhekk il-kanzunetti tiegħu dwar l-ambjent **iffullat** ta' Strada Rjali, il-ħolm militari tat-tfal Maltin fi żmien is-Servizzi, il-fenomeni tat-Teddy Boys, l-għafsa ta' qalb tal-emigrazzjoni, il-ġiti sa Sqallija bil-vapur *Star of Malta*, is-seher tal-Lotterija

Nazzjonali, it-tigmiiegħ tat-tappijiet b'kompetizzjoni u tant xenetti oħra huma dokumentazzjoni ta' storja soċjali denja ta' studju xieraq.

L-isbaħ apprezzament huwa dak li jkun sinċier, u ma hux il-ħsieb tiegħi li ngħolli x-xogħol ta' Gaetano l-fuq mis-siwi veru tiegħu. Hija haġa ċara li min irid ifittex f'kitbitu xi moviment letterarju kbir, xi protesta soċjali b'reazzjoni għal żmien, ikun qed ifittex f'post hażin. Il-kontenut ta' din il-kanzunetta huwa aktarx nazzjonal-popolari, xi kultant ankè didattiku, u dejjem għall-kenn tal-istituzzjonijiet tal-patrija idejali u tat-twemmin Kattoliku, frott it-trobbija armonjuża tiegħu u s-sehem li kellu fl-Azzjoni Kattolika u għaqdiet reliġjużi oħra. Hu stess kiteb: *"Dejjem ippruvajt nikteb rima pjaċevoli u mexxejja, u ma qagħttx infittex filosofiji. Ktibt songs sentimentali li jappellaw ħafna għall-bniedem u bihom ippenetrajt il-qlub."* B'danakollu huwa żgur li – waqt li l-letteratura Maltija ta' żmien kienet qed timbarka fuq vjaġġ avventuruż li ma' damx ma qataħha mill-komunikazzjoni mal-poplu li suppost kienet qed tfittex – dan ir-raġel għaraf il-qawwa tal-medja u tal-kanzunetta u waħdu rnexxilu jxerred il-kelma Maltija fost il-familji, fuq ir-Rediffusion, fit-toroq, fil-ħwienet u fis-salotti tal-Maltin ta' kull livell. Din kienet l-ewwel tweġieba li kellha tgiddeb l-għejdut li "l-Malti huwa lsien iebes li mhux tajjeb għall-kant." Bosta Maltin – imqar dawk li fi kliemhom kienu jtennu din il-ħrafa – kienu qed jieħdu pjaċir ikantaw bil-Malti. U ż-żerriegħa ta' Gaetan kienet qed tikber go fihom. Gaetano għandu l-mertu li, flimkien ma' ftit oħra, żamm il-lingwa Maltija mħaddma tajjeb f'dan il-qasam sakemm gie l-moviment tas-sebġhinijiet bil-kanzunetta mpenjata u mqarba ta' Alfred C. Sant, tal-Għanja tal-Poplu u ta' Walter Micallef.

(Silta adattata minn diskors ta' Manwel Mifsud)